thrown glazed and unglazed pottery, glass shards and bone artefacts (Fig. 1). The former 20–40 cm thick cultural layer contained sherds of hand thrown glazed and unglazed pottery, faience vessels, fragments of black glazed panel stove tiles (*Blattkacheln*), fragments of porcelain pipes (Fig. 2), and coins (Fig. 2).

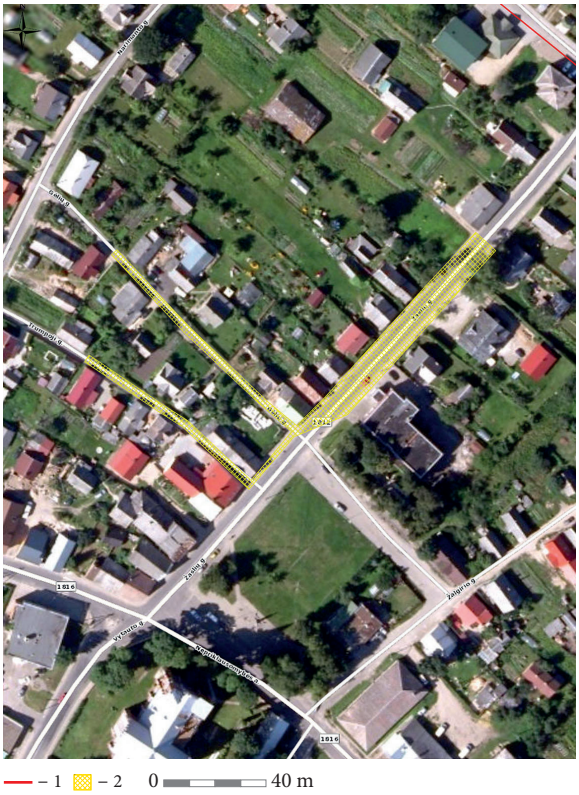
ŽIEŽMARIAI

Darius Balsas

Archeologiniai tyrimai Žiežmariuose

2014 m. projektuojamų nuotekų ir vandentiekio tinklų statybos vietose Žiežmarių miestelyje (Kaišiadorių r.), Žaslių, Gėlių, Trumposios, Šiaurės, Vilniaus, A. Ažubalio, Paupio, Vytauto gatvėse atlikti žvalgomieji ir detalieji tyrimai. Jie vyko 3 etapais. I etapo metu buvo atlikti žvalgomieji tyrimai Žaslių, Gėlių ir Trumpojoje gatvėse (10 šurfų). Šurfuose 3–4 ir 7–10 aptikus archeologinį sluoksnį su XVI–XVIII a. radiniais, toliau inicijuoti detalieji tyrimai (II etapas), kurių metu tirtos perkasos (16 perkasų) bei lokalizuotas archeologinio sluoksnio paplitimas (1 pav.). III etapo metu buvo tęsiami žvalgomieji tyrimai Šiaurės, Vilniaus, A. Ažubalio, Paupio, Vytauto gatvėse (22 šurfai). Iš viso žvalgomųjų ir detaliųjų tyrimų metu Žiežmariuose ištirtas bendras 142 m^2 plotas.

Žiežmarių vietovė pirmą kartą paminėta 1387 m. XIV a. pabaigoje Žiežmariai buvo visai nemaža gyvenvietė netoli Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žiežmarių dvaro sodybos. 1522 m. Žiežmariai paminėti kaip miestas, o 1528 m. jau kaip pavieto centras. XVI a. viduryje arba

1 pav. Tyrinėtos vietos Žiežmariuose (2014 m.): 1 – Žiežmariai; 2 – 2014 m. tyrimų metu fiksuotas kultūrinio sluoksnio paplitimas. D. Balso nuotr.

Fig. 1. Investigation locations in Žiežmariai (2014): 1 – Žiežmariai; 2 – incidence of the cultural layer recorded during the 2014 investigation.

II pusėje Žiežmariai buvo pertvarkyti pagal stačiakampio formos plano schemą. Grafinėje medžiagoje Žiežmariai pirmą kartą užfiksuoti 1613 m. pirmame spausdintame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapyje (Miškinis A., Žiežmariai, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, V., 1986, t. 9, p. 95–154).

Aplink aikštę esančios Žaslių, Vilniaus, Žemaičių (dabartinė Gėlių gatvė) ir Trakų (da-

bartinė A. Ažubalio gatvė) gatvės buvo suplanuotos jau XVI a. II pusėje. 1600 m. miesto inventoriuje paminėtos 106 miestiečių šeimos, valdančios 104,5 sklypo aplink aikštę ir 5 gatvėse. Sodybos stovėjo 6 gatvėse aplink aikštę – Dvaro, Kauno, Naujojoje (dabartinė Gėlių gatvė) – 21 sodyba, Žaslių – ŠV pusėje buvo 3 sodybos, PR – 10, Vilniaus – 20 sodybų ir Bravoro – 12 (dabartinė A. Ažubalio gatvė). 1933 m. miestelio tikrosios būklės plane užfiksuoti 342 privatūs sklypai. Miestelis plytėjo abipus Strėvos upės. Į aikštę ir 4 pagrindines gatves suėjo 13 šalutinių gatvių. XIX a. II pusėje – XX a. pradžioje Žiežmariuose buvo susidarę nemažai kituose dokumentuose nepaminėtų gatvių (Miškinis A., Žiežmariai, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, V., 1986, t. 9, p. 103–135).

Anksčiau archeologinius tyrimus čia vykdė D. Balčiūnas bei A. Vaškelis (1998 m.) ir A. Žvirblis (2013 m.). 1998 m. Žaslių g. 11 sklype A. Vaškelis aptiko pavienių XVII–XVIII a. radinių (*LIIR*, f. 1, b. 3256), o D. Balčiūnas Alyvų g. 4 sklype fiksavo vien buvusių daržų vietoje esančius dirbamosios žemės sluoksnius (*LIIR*, f. 1, b. 3254). 2013 m. A. Žvirblys atliko tyrimus rekonstruojamo Žaslių g. 6 pastato vidinėje ir išorinėje dalyje, Žiežmarių miestelio aikštėje bei Vilniaus g. 38 sklypo gretimybėje. Tyrimų metu aptikti XVII–XIX a. radiniai bei apie 1–2 m nuo esamo žemės paviršiaus fiksuotas nesuardytas XVII a. I puse datuojamas kultūrinis sluoksnis. Jame aptikta XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės radinių (kokliai, buitinė keramika, odiniai, metaliniai dirbiniai) (*ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 424–427).

2014 m. Žaslių, Gėlių ir Trumpojoje gatvėse tirtuose šurfuose (1–5 ir 7–10) po šaligatvio trinkelių ir asfalto dangomis fiksuoti apie 30–70 cm storio niveliaciniai žvyro ir smėlio sluoksniai bei XX a. II pusės 0,5–1 m gylio komunikacijų perkasimai. Taip pat šurfuose aptikti apardyto XX a. I pusės akmeninio grindinio fragmentai. Nesuardytose šurfų dalyse aptiktas iki 35–80 cm storio intensyvus XVIII a. pabaigos – XIX a. kultūrinis sluoksnis. Sluoksnį sudaro durpingas juodžemis su medžio skiedromis ir šakomis, kurios naudotos sausinant žemės paviršių. Minėtame sluoksnyje rasta glazūruotų indų, koklių fragmentų, butelių duženų, odinių dirbinių ir kt. Šurfe 9, 1,25 m gylyje, durpingo juodžemio sluoksnyje rasta ATR Stanislovo Augusto Poniatovskio (1764–1795) 1 grašio moneta (2 pav.). Šurfuose 3–4 ir 7–10 po XVIII a. pabaigos – XIX a. kultūriniu sluoksniu aptiktas iki 70 cm storio XVI–XVIII a. I pusės kultūrinis sluoksnis, kurį sudaro smulkaus pilko dumblingo smėlio sluoksnis. Jame rasta neglazūruotos, redukcinėje aplinkoje degtos keramikos, plokštinių koklių, dengtų žalia glazūra, stiklinių butelių duženų ir kt. Aikštėje tirtame šurfe 6 fiksuotas permaišytas iki 1,9 m storio XX a. II pusės kultūrinis sluoksnis, kuriame rasta XVI–XX a. datuojamų radinių.

Žaslių, Gėlių ir Trumposios gatvėse detaliųjų tyrimų metu tirtose perkasose po šaligatvio trinkelių ir asfalto dangomis fiksuoti 30–70 cm storio niveliaciniai žvyro ir smėlio sluoksniai bei iki 0,50–1,55 m gylio komunikacijų perkasimai. Taip pat aptikta apardyto XX a. I pusės akmeninio grindinio fragmentų. Nejudintose perkasų dalyse aptiktas iki 35–85 cm storio intensyvus XVIII a. pabaigos – XIX a. kultūrinis sluoksnis, kurį sudaro durpingas juodžemis su medžio skiedromis ir šakomis. Po juo preparuotas iki 70 cm storio smulkaus pilko dumblingo smėlio sluoksnis su XVI–XVIII a. I puse datuojamais radiniais.

Perkasose 6, 7, 11, 14, 15 aptikta medžio konstrukcijų, kurias galima susieti su buvusių sklypų ribų bei gatvės tvirtinimo konstrukci-

jomis. Perkasoje 6, 1,05 m gylyje rastas medinis latakas. Latako plotis – 60 cm, jis sudėtas iš dviejų 7–11 cm pločio ir 35–40 cm aukščio gaubtų ir nužievintų lentų. Lentos gerai išlikusios, nesupuvusios. Latako vidus užpildytas suplautu smulkiu pilku smėliu, dugne lentų neaptikta. Tyrimų metu latakas paliktas nesuardytas.

Perkasoje 7, 1–1,35 m gylyje atidengtos medinių konstrukcijų liekanos. Aptiktas 11 cm skersmens, 45 cm aukščio medinis kuolas. Taip pat rasti 4 rąstų fragmentai. Į tyrimų plotą pateko nedidelė šių rąstų dalis – tik jų galai. Tačiau galima spėti, kad rąstai buvo paguldyti ŠV–PR kryptimi, skersai dabartinės gatvės. Šalia rąstų 1,35 m gylyje atidengtos dvi medinės lentos. Minėti mediniai rąstai ir lentos galbūt priklausė buvusio kelio klojinio konstrukcijai.

Perkasoje 11, 1,9 m gylyje atidengtas 1,5x 0,7 m dydžio medinių rąstų klojinys. Jis sudėtas iš šešių 7–10 cm skersmens ir nuo 95 cm iki 1,45 m ilgio medinių nužievintų apvalaus pjūvio rąstų (3 pav.). ***Perkasoje 14***, 1,4–1,45 m gylyje aptikti 3 mediniai rąstai. 25–33 cm aukščio rąstai pastatyti vertikaliai, jie nužievinti, apvalaus pjūvio, 15–17 cm skersmens. ***Perkasoje 15***, 1,35 m gylyje atidengti 2 mediniai stulpai. Vienas stulpas pastatytas vertikaliai, jo aukštis siekia tik 15 cm. Stulpas aptašytas kirviu, kvadrato formos, 37x36 cm dydžio. Antrasis stulpas yra pasviręs apie 49° kampu, išlikęs apie 40 cm

2 pav. ATR Stanislovo Augusto Poniatovskio (1764–1795) 1 grašio moneta iš šurfo 9. D. Balso nuotr.

Fig. 2. A Commonwealth of the Two Nations Stanisław August Poniatowski (1764–1795) one groat coin (test pit 9).

3 pav. Atidengtas medinis klojinys perkasoje 11, 80–85 cm gylyje. D. Balso nuotr.

Fig. 3. The unearthed wooden paving in trench 11, at a depth of 80–85 cm.

ilgio fragmentas. Jis nužievintas, apvalaus pjūvio, apie 23 cm skersmens.

Šiaurės gatvėje tirtuose šurfuose 11–14 po asfalto ir velėnos sluoksniais fiksuotas apie 15–70 cm storio kelio sampilo niveliacinis žvyro sluoksnis. Giliau aptikti apie 0,4–1,3 m storio juodos ir pilkos žemės sluoksniai. Įžemis – smėlis fiksuotas 0,7–1,3 m gylyje. Šurfuose rasta XX a. datuojamų radinių – guminių batų, gyvulių kaulų, geležinių dirbinių, stiklo butelių duženų.

Paupio gatvėje ištirti šurfai 15–16. Šurfe 15 po 30 cm storio velėnos ir paviršinio dirvožemio sluoksniu fiksuotas 35–45 cm storio supiltinio žvyro sluoksnis. Giliau, iki 1,4 m gylio fiksuotas juodų durpių sluoksnis. Manytina, kad jis susiformavo Strėvos upės potvynių metu. Šurfe 16, 50 cm gylyje aptiktas XX a. datuojamas iš netašytų lauko akmenų sudėtas akmeninis grindinys. Žemiau aptiktas iki 1,4 m storio juodų durpių sluoksnis. Šurfe rasti XIX–XX a. datuojami radiniai – ruda glazūra dengtos puodų šukės, porceliano lėkščių fragmentai, gyvulių kaulai.

A. Ažubalio gatvėje tirtuose šurfuose 17–20 po velėnos ir asfalto sluoksniais fiksuoti 50–85 cm storio griuvenų sluoksniai. Giliau buvo iki 1,6 m storio persidengę pilkos žemės ir pilko smėlio sluoksnai. Šurfe 20 aptikta akmenų koncentracija. Akmenys yra nuo 7x5 iki 65x40 cm dydžio. Giliau fiksuotas apie 55 cm storio juodžemio su plytų duženomis sluoksnis. Vilniaus gatvėje tirtuose šurfuose 21–27 fiksuoti iki 0,9–1,1 m storio klojant komunikacijas judinti sluoksniai. Juose rasta pavienių XIX a. glazūruotų ir neglazūruotų keramikos šukių, geležinių dirbinių. Vytauto gatvėje tirtuose šurfuose 29–32 fiksuoti iki 0,3–1,1 m storio niveliaciniai kelio sampilo sluoksniai. Giliau fiksuoti 0,5–1,25 m storio pilkos ir juodos žemės sluoksniai, kuriuose aptikta XIX–XX a radinių (keramika dengta žalsva ir ruda glazūra).

Archeologinių tyrimų metu nustatyta, kad Žiežmarių miesto centrinėje dalyje (Žaslių, Gėlių ir Trumpoji gatvės) yra susiformavęs iki 1,4 m storio XVI–XIX a. kultūrinis sluoksnis. Likusiose gatvėse aptikti tik XIX–XX a. sluoksniai. Remiantis archeologinių tyrimų medžiaga galima teigti, jog nuo XVI a. miestas formavosi šalia dabartinio miesto centro – aikštės. Tai patvirtina ir istoriniai duomenys (1600 m. miesto inventorius). Tyrimų metu rasti ir inventorinti 785 radiniai, iš jų 665 vienetai buitinės keramikos (lėkščių, puodų, puodynių ir keptuvių) šukių, 23 plokštinių koklių, dengtų juoda, balta ir žalia glazūra fragmentų, 11 puodyninių / dubeninių koklių fragmentų, 42 stiklinių dirbinių fragmentai, 4 ketaus puodų dalys, 16 metalinių dirbinių, dvi monetos ir kt. Radiniai datuojami XVI a. pabaiga – XIX a. Jie perduoti KšM.

The investigation in Žiežmariai

In 2014, field surveys and excavations were conducted on Žaslių, Gėlių, Trumpoji, Šiaurės, Vilniaus, A. Ažubalio, Paupio, and Vytauto streets in the town of Žiežmariai (Fig. 1). The test pits (1–5 and 7–10) excavated on Žaslių, Gėlių, and Trumpoji streets contained disturbed stone paving fragments from the first half of the 20th century. A rich, late 18th–19th-century cultural layer up to 35–80 cm thick was discovered in the undisturbed parts of the test pits. A 16th–18th-century cultural layer of fine grey silty sand up to 70 cm thick was discovered under the late 18th–19th-century cultural layer in test pits 3–4 and 7–10. The mixed cultural layer recorded in test pit 6 in the square, was up to 1.9 m thick, dated to the second half of the 20th

century, and contained 16th–20th-century finds (Figs. 2, 3). 30–70 cm thick levelling layers of gravel and sand as well as utility line trenches dug down to a depth of 0.50–1.55 m were recorded under the paver and asphalt pavement in the excavated trenches. Disturbed stone paving fragments from the first half of the 20th century were also discovered. A rich late 18th–19th-century cultural layer, which consisted of peaty humus with wood chips and branches and was up to 35–85 cm thick, was discovered in the undisturbed parts of the trenches. A layer of fine grey silty sand, up to 70 cm thick, with 16th – first half of the 18th-century finds was unearthed under it. Wooden structures, which could be connected with former plot boundaries and street reinforcement structures were discovered in trenches 6, 7, 11, 14, and 15.

Fill layers as well as layers created during the laying of utility lines during the second half of the 20th century were discovered in Šiaurės, Paupio, A. Ažubalio, Vilniaus, and Vytauto streets. A 19th – early 20th-century cultural layer up to 1.3 m thick was discovered in the undisturbed parts of the test pits.